

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Karonen, Petri

Title: Vetenskapsidkare och forskningsinriktningar

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © Historiska Föreningen i Finland, 2020

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Karonen, P. (2020). Vetenskapsidkare och forskningsinriktningar. *Historisk tidskrift för Finland*, 105(3), 398-402.

grundande och första decennier, och den baserar sig på forskning av hög kvalitet. Till ett beställningsverk eller en jubileumsbok om ett universitet eller vilket annat slags organisation som helst hör att man berättar organisationens historia. Nils Erik Villstrand har lyckats skildra både det mångsidiga och det skiftande i Åbo Akademis historia, och också relatera den till samhällsutvecklingen. Han har även skapat en bild av dess vändpunkter, framgångar och motgångar, förverkligade och oförverkligade mål, ögonblick av friktion och frukterna av olika slags samarbeten.

Heli Valtonen

Vetenskapsidkare och forskningsinriktningar

Laura Hollsten (red.), *Åbo Akademi och kunskapen. Perspektiv på villkoren för skapandet av vetenskap, 1918–2018*, 440 s., ill., Åbo: Åbo Akademis förlag 2018.

I BOKEN *ÅBO AKADEMI OCH KUNSKAPEN. Perspektiv på villkoren för skapandet av vetenskap, 1918–2018* skapar nio skribenter i sju självständiga kapitel en mångfasetterad översikt över Åbo Akademis historia, nästan ända fram till i dag. Enligt bokens redaktör, Laura Hollsten, är syftet att visa ”hur vetenskaplig kunskap skapas och förmedlas vid ett universitet” (s. 14), men av allt att döma har redaktörens uppgift inte alltid varit lätt. Kapitlen behandlar olika vetenskapsområden ur olika perspektiv (fallstudier), vilket leder till en såväl innehållslig som kvalitetsmässig splittning. Samtidigt är detta i högsta grad typiskt för den här typen av antologier, och allmänt taget representerar *Åbo Akademi och kunskapen* ändå universitets- och vetenskapshistoria av hög kvalitet.

I sin inledning knyter Hollsten skickligt samman de olika texterna och täpper samtidigt till några uppenbara luckor. Hon placerar de saker och fenomen som behandlas i en allmännare kontext och förklarar de angreppssätt som tillämpas. Samtidigt beskrivs universitetens allmänna samhällseliga roll. Det enda en aning störande draget är ett uttryck som förekommer på flera ställen, nämligen ”det omgivande samhället” (s. 20). Kapitlen i boken visar hur universitetet alltid har varit en del av samhället och knutet till detsamma. Texterna i boken är sinsemellan mycket olika,

men det har varit ett lyckat val att inleda varje kapitel med en sammanfattning av frågeställningen. Det här gör det betydligt lättare att följa den röda tråden.

Olli Lagerspetz och Kirsti Suolinna har tillsammans skrivit ett omfattande kapitel om den internationellt sett mest kände forskaren under Åbo Akademis första tid, nämligen Edvard Westermarck (1862–1939) som var den nya högskolans första rektor. I kapitlet undersöker de Westermarcks verksamhet och nätverk. Texten är skriven i första hand ur ett vetenskaps-sociologiskt perspektiv och visar hur omfattande Westermarcks nätverk var. Berättelsen drivs framåt, trots att det finns rikliga omnämmanden av internationella och inhemska forskare. Det är naturligt att Westermarcks arbete och framför allt vägen fram till professuren i filosofi vid Åbo Akademi får stort spaltutrymme, men man skulle ha kunnat komprimera beskrivningen av tjänstetillsättningsprocessen. Det framgår att Westermarck inte riktigt trivdes vid Helsingfors universitet, och senare inte heller vid Åbo Akademi, på grund av det han uppfattade som ett trångt intellektuellt klimat. Därför lockades han av utlandet och fältarbetet, men trots det lyckades han rekrytera en hel grupp äldre kontakter och studenter till Åbo Akademi. Också vid tjänstetillsättningar använde Westermarck sina nätverk och bad vid behov sina sverigesvenska kolleger om råd.

Laura Hollsten och Patrick Sibelius fokuserar å sin sida på forskningen och undervisningen inom matematik, fysik och informationsteknologi, framför allt utifrån tre centrala professorer. Dessa är fysikerna Karl Ferdinand Lindman (1874–1952) och Karl-Gustaf Fogel (1921–1997) samt matematikern Boris Sjöberg (1930–2018). I sitt läsarvänliga kapitel lyfter författarna fram hur en stor del av den finländska forskningen i fysik överlag var experimentell före andra världskriget, medan teoretisk fysik var ovanlig. Fysik hörde ända från grundandet till läroämnena vid Åbo Akademi, men precis som inom nästan alla andra ämnen rådde det brist på svenskspråkiga forskare. Inom de humanistiska vetenskaperna och även inom teologin kunde man åtminstone tillfälligt rekrytera kompetenta forskare och lärare. Inom naturvetenskaperna var det emellertid snarare så att de svenska högskolorna och institutionerna kom med lockande förslag till de forskare som utexaminerades från Åbo Akademi, vilket gjorde att de flyttade till Sverige för att bedriva forskning där. Här skildras också ingående till exempel fysikprofessorn Lindmans forskning, undervisningsarbete och hans utnyttjande av vetenskapliga nätverk. Lindman kritiserade också ofta Einsteins relativitetsteori i sina artiklar och i sina populära publikationer, som på ett tidstypiskt sätt var skrivna utifrån hållna föredrag.

När det gäller fysiken, såsom också de övriga naturvetenskaperna, förändrade andra världskriget på ett betydande sätt forskningsobjekten och forskningsmetoderna. Ett bra exempel är inforskaffningen av partikel-

acceleratorer till flera finländska universitet och högskolor från senare hälften av 1960-talet. Också till Åbo skaffade man en sådan ("betatron") från Sovjetunionen, och kort senare också en cyklotron. En sådan införskaffades också till Tammerfors och Jyväskylä, där den också är känd som "avhandlingsmaskinen". Hollsten och Sibelius skildrar också mängdläran, som dominerade inom matematiken på 1970-talet och som var bekant för alla som gick i skola på den tiden. Författarnas slutsats är att mängdläran inte ledde till önskade resultat någonstans; i Finland, liksom i andra länder, avslutades undervisningen i mängdlära år 1983.

Iakttagelserna i föregående stycke är exempel på hur Åbo Akademis historia på ett naturligt sätt är sammanlänkad med den finländska och internationella vetenskaps- och universitetshistorien. Detsamma gäller också till exempel ämnet datavetenskap, också i det fallet aktiverade sig de finländska universiteten ungefär samtidigt. Det är en allmän uppfattning att datavetenskapen (benämningarna har varierat vid olika universitet) snart gick om matematiken i popularitet.¹

Bjarne Holmboms och Tapio Salmis sakkunnigt skrivna och informativa kapitel avviker i någon mån från de övriga texterna i boken vad gäller stil och angreppssätt. Deras fokus ligger framför allt på Kemisk-tekniska fakulteten som grundades 1920. Kapitlet är ett exempel på traditionell fakultetshistoria och kan liknas vid en historik, där man nämner ett stort antal forskare och forskningsbedrifter vid fakulteten. I kapitlet finns inslag av försvarstal, och det finns till och med en viss bitterhet mellan raderna. Författarna betonar de spänningar som forskningen i teknik gett upphov till, eftersom denna på ett betydande sätt avvek från de traditionella akademiska disciplinerna. Av texten framgår att samexistensen med andra ofta har varit svår. Inte ens grundandet av fakulteten var okomplicerat, trots att man hade fått donationer just för detta ändamål.

Holmbom och Salmi är de enda av författarna som presenterar exakta uppgifter om till exempel antalet studerande, antalet utexaminerade i olika ämnen och om tyngdpunkter i undervisningen under olika tider. Det visar sig att ända fram till 1980-talet hade majoriteten av de utexaminerade en ingenjörutbildning. Författarna, som har lång erfarenhet av universitetsvärlden, lyfter på ett informativt sätt fram den förändring inom utbildningspolitiken som inleddes på 1960-talet och särskilt efter den första oljekrisen, då man började ställa strängare krav på påvisbara resultat i utbyte mot resurser.

1. Se även till exempel Janne Haikari & Petri Karonen, *Suuren datan järjestäjät. Jyväskylän yliopiston ICT-alan koulutuksen ja tutkimuksen vaikuttavuus 1967–2017* (Jyväskylä 2017), www.jyu.fi/it/julkaisut/julkaisut/it_kirja_2017.pdf (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7238-7>).

Johanna Wassholm behandlar grundandet och det inledande skedet av klasslärarutbildningen vid pedagogiska fakulteten i Vasas. I kapitlet, som på ett smidigt sätt knyter an till kontexten, fokuserar hon på detta nya utbildningsområde, som introducerades vid universitetet på 1970-talet. Ämneslärarna hade också tidigare studerat vid universitet och högskolor, men år 1974 inledde Åbo Akademis enhet i Vasas, parallellt med sex andra finländska universitet, en klasslärarutbildning. Wassholm redogör emellertid för utbildningsplaner ända från slutet av 1950-talet. Särskilt analysen av den offentliga debatten till förmån för utbildning på svenska är insiktsfull. De uppgifter om tjänster vid Jyväskyläns kasvatusopillinen korkeakoulu (Jyväskylä pedagogiska högskola, från 1966 Jyväskylä universitet) som lyftes fram av samtiden skulle dock kanske ha krävt ett lite strängare källkritiskt grepp – Jyväskylä var ju i tiderna det första och viktigaste finskspråkiga seminariet på området (från 1934 högskola). Det hade vuxit fram organiskt på samma sätt som andra utbildningsinstitutioner vid den här tiden: en liknande utveckling verkar senare ha skett överallt vid de pedagogiska fakulteterna, även i Vasas.

Hanna Lindbergs tema är den socialkonstruktivistiska forskning som utövades vid Åbo Akademi från 1980-talet fram till 2010-talet. I kapitlet, som är teoretiskt insiktsfullt och präglas av klara begreppsdefinitioner, granskar Lindberg tre forskningsområden (sociologi, historia och kvinnoforskning). Hon studerar hur socialkonstruktivismen spred sig inom (och mellan) dessa, och hur den förändrades över tid. Hennes material utgörs framför allt av doktorsavhandlingar inom området och intervjuer med centrala personer. Lindberg visar hur starka och energiska personer inom små läroämnen har en stor betydelse för utvecklingen av vetenskapsområdet i fråga: enskilda forskare spelade fortfarande kring millennieskiftet en viktig roll.

Undervisningen och universitetens sätt att organisera den har länge varit ett känsligt och rent av eldfångt ämne. Anders Ahlbäck studerar temat under en period som sträcker sig från mitten av 1960-talet till 2000-talet. Också här gäller många av iakttagelserna mer allmänt den finländska universitetsvärlden och är således intressanta även för andra än dem som intresserar sig för Åbo Akademis historia. Ahlbäck konstaterar att man hittills inte har forskat särskilt mycket i undervisningsmetoder och undervisningsstilar, och därför skulle jag gärna ha läst mer om den typen av praktiker inom undervisningen. Många som själva har verkat som lärare eller följt med undervisningen under perioden i fråga skulle antagligen gärna ha bidragit till en sådan undersökning med sina erfarenheter. Utifrån min egen erfarenhet har jag lätt att hålla med Ahlbäck om att nya lärares introduktion till arbetet länge var ganska informell. I allmänhet gick det till så att äldre kolleger berättade för nybörjarna hur man borde

undervisa. Novisen i fråga kunde också ta hjälp av de föreläsningssanteckningar han eller hon själv gjort i tiderna. Med andra ord skedde det ingen snabb förändring eller utveckling av undervisningstraditionen. I kapitlet går Ahlbäck igenom resultaten från rätt så många olika enkäter, men jag hade gärna sett en djupare analys av undervisningspraxisen.

Ahlbäckskildrar det snabba försvagandet av lärar-studerande-relationen från 1960-talet och den långvariga (kanske ännu existerande) professorsdominansen inom universitetsväsendet, vilken också den började försvagas från slutet av 1960-talet. Dessa förändringar knyts på ett bra sätt till de allmänna utbildningspolitiska linjerna inom universitetstraditionen, det långvariga kommittéarbetet samt den press som uppstod till följd av lågkonjunkturer.

Ett kapitel för sig är examensreformen, vilken kommit att bli berömd på ett närmast sorgligt sätt. Motståndet mot den spred sig överraskande snabbt från professorer, som ofta stämplades som gammaldags, till studentorganisationer och studentkåren. Alla dessa utvecklingsskeden är i viss mån bekanta från samtliga finländska högskolor. Texten knyts på ett bra sätt till internationell forskning, men i vissa avseenden skulle en jämförelse med situationen vid andra finländska universitet ha kunnat fördjupa behandlingen.

Åbo Akademi och kunskapen innehåller många intressanta perspektiv på universitetets historia. Verket är innehållsmässigt heterogent och undersökningsperioderna varierar, men det lyckade redigeringsarbetet har gett resultat. De iakttagelser som görs kan på ett naturligt sätt tillämpas också på förändringsprocesser vid andra finländska universitet: många av de problem som grundligt beskrivs här är kända också från andra håll. Eventuellt skulle diskussionen kring Åbo Akademis positionering i förhållande till hela universitetsfältet ha kunnat utvidgas en aning. Till exempel skulle man ganska lätt ha kunnat komma åt och använda olika slags statistiskt material, som tydligt vittnar om undervisningens och forskningens ”effektivitet”. Men samtidigt uppgjordes egentligen inga digitala databaser över undervisnings- och forskningsverksamhet förrän under början av 2000-talet.²

Petri Karonen

2. Se Vipunen, utbildningsförvaltningens statistikjänst, <https://vipunen.fi/sv-fi>.